

De aandachtige lezer zal ongetwijfeld reeds opgemerkt hebben dat in dit nummer van Panopticon, en dit voor de eerste maal in het twintigjarig bestaan van het tijdschrift, een afzonderlijke rubriek 'Proefschriften' verschijnt. Gedurende zijn ganse bestaan heeft Panopticon, in de rubriek 'Boekbesprekingen' reeds talloze proefschriften onder de aandacht van de lezer gebracht. Waarom dan nu opeens een afzonderlijke rubriek?

Met het in een afzonderlijke rubriek samenbrengen van recensies van proefschriften, heeft de redactie uiting willen geven aan een oude bekommernis. De 'founding fathers' van het tijdschrift hebben immers reeds vanaf het prille begin de duidelijke intentie gehad om niet alleen aan alle aspecten van het strafrecht en de criminologie, met inbegrip van het ganse voortraject en de nazorg, zoals de forensische wetenschappen en het welzijnswerk, aandacht te schenken, maar ook om Panopticon uit te bouwen als een forum, een ontmoetingsplaats, van de theorie, de praktijk en de wetenschap.

Juist daar, bij dat oude, maar nog steeds actuele uitgangspunt, ligt de reden voor het opstarten van deze nieuwe rubriek. De vele proefschriften die de laatste jaren in Vlaanderen, maar ook in Wallonië, tot stand zijn gekomen en met succes door hun auteurs werden verdedigd, leveren een belangrijke en onmisbare bijdrage tot de wetenschap. Zij zijn daarenboven ook voor de dagelijkse praktijk van onschatbare waarde. Lang niet al deze proefschriften vinden echter hun beslag in een commerciële uitgave. Een aantal van deze proefschriften kreeg daarom niet steeds de aandacht die ze verdienden. Met deze nieuwe rubriek wil de redactie ook deze niet-gecommercialiseerde proefschriften onder de aandacht van de lezer brengen, zodat ook zij zullen erkend worden als wat ze zijn: een onmisbare pijler van zowel wetenschap als praktijk.

K. BEYENS, *Straffen als sociale praktijk, Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*, Brussel, VUBPress, 2000, 526 p.

Het doctoraal proefschrift van KRISTEL BEYENS verscheen recent in hogerge-noemde handelseditie. Het is een standaardwerk geworden voor eenieder die interesse toont in de problematiek van de straftoemeting. BEYENS voert de lezer niet alleen mee in een rondgang doorheen de beschikbare nationale en internationale literatuur ter zake, maar voegt er evenzeer haar eigen onderzoeksbevindingen aan toe. Diegene die het boek grondig doorneemt, mag op het eind van de rit er rustig vanuit gaan dat hij met verrijkte bagage zijn criminologische zoektocht kan verderzetten.

Voor de juristen onder ons, let wel. BEYENS heeft het straffen niet bestudeerd als juridische praktijk, maar veeleer als een complexe *sociale* praktijk, nl. als een praktijk van kundige actoren in een structurerende omgeving, met name de omgeving van de strafrechtsbedeling. Die omgeving haakt BEYENS op haar beurt niet los staat van maatschappelijke ontwikkelingen, gelukkig maar. Het werk van ANTHONY GIDDENS heeft hier duidelijk zijn impact gehad. Het rechtspreken is,

aldus BEYENS, allesbehalve te reduceren tot het mechanisch 'in eer en geweten' toepassen van de wet. Dit uitgangspunt kan bezwaarlijk als 'nieuw' worden aanzien, maar wordt wel met brio uitgewerkt.

Om deze stelling aan te tonen heeft KRISTEL BEYENS getracht de praktijk van het rechtspreken in een breder perspectief te plaatsen dan de meeste straftoemetingsonderzoeken doen. In hoofdstuk één start zij met een overzicht van het onderzoek naar alle mogelijke wettelijke en buitenwettelijke factoren die reeds in het internationale straftoemetingsonderzoek aan bod kwamen, om de zo verguisde *dispariteit* te verklaren. Hierbij sluit zij eveneens aan bij de actuele discussie die gevoerd wordt omtrent het al dan niet stroomlijnen van de straftoemeting. Uit het volgehouden overzicht blijkt duidelijk dat de voorhanden zijnde onderzoeken naar dispariteit niet steeds tot eensluidende conclusies komen. Toch kan een zekere structurele selectiviteit ten aanzien van bepaalde categorieën daders in de straftoemeting niet ontkend worden, zeker indien een aantal achterstellingsmechanismen op het vlak van sociale positie en gerechtelijk verleden worden gecumuleerd.

Die verschillende buitenwettelijke factoren komen opnieuw aan bod in het belangrijke achtste hoofdstuk, waar BEYENS haar empirisch onderzoek uit de doeken doet. Dat onderzoek is van eerder kwalitatieve aard, waarbij ze semi-structureerde interviews doorvoerde met magistraten. Het heeft dan ook niet de pretentie definitieve uitspraken te kunnen doen of de ultieme toets door te voeren. Niettemin komt BEYENS tot de ontegensprekelijke vaststelling dat van buitenwettelijke factoren een selectieve invloed uitgaat op de straftoemeting.

BEYENS blijft niettemin, doorheen haar onderzoek, zich duidelijk bewust van het relatieve van haar onderzoeksbevindingen. Ook zij wordt immers geconfronteerd met de afhankelijkheidsrelatie (ten aanzien van haar respondenten) waarmee elke onderzoeker wordt geconfronteerd en stelt zij zich vragen omtrent het waarheidsstatuut van de bekomen antwoorden. Worden deze niet teveel vertekend door sociale wenselijkheid? Om dit euvel enigszins af te ronden maakt zij gebruik van fictieve casussen, die aan de magistraten ter beoordeling worden voorgelegd. Ook deze werkwijze blijft slechts een imitatie van de dagelijkse werkelijkheid van het rechtspreken, maar heeft wel het grote voordeel dat de magistraat, die slechts moeilijk in algemene en abstracte termen over zijn strafpraktijk spreekt, aan het woord gelaten wordt vanuit zijn eigen interpretatiewereld en praktijk. Op deze wijze slaagt KRISTEL BEYENS erin in te treden in de wereld van de magistratuur, voorwaar een tocht vol verrassingen, soms ook wel ontgoochelingen, maar in ieder geval een erg... eenzame realiteit!

Uit het onderzoek van BEYENS blijkt eveneens dat selectiviteit van de strafrechtsbedeling een realiteit is op het niveau van de straftoemeting, welke leidt tot het selectief optreden ten aanzien van bepaalde groepen. BEYENS onderscheidt (p. 453) twee grote categorieën van strafopvattingen die met deze dadertypes corresponderen: *'(1) een bereidheid tot het verlenen van 'gunstmaatregelen' aan de nog recupereerbare, behandelbare en kneedbare, nog voldoende in de samenleving geïntegreerde dader, wiens misdrijf niet te veel afkeuring oproept, die verschijnt op de zitting, bekent en zich schuld bewust gedraagt en (2) een (lange) gevangenisstraf voor de gewelddadige, weinig schuld bewuste, intentionele, berekende dader, die de klappen van de zweep van justitie kent, die niet wil luisteren en bijgevolg op de blaren moet zitten'*.

Deze selectieve werking van de bestraffing interpreteert BEYENS niet als een bewuste benadelingsstrategie ten aanzien van bepaalde groepen in de samenleving. Zij beklemtoont veeleer dat deze bestraffingspatronen *niet* louter verklaard kunnen worden door te verwijzen naar de psychologie van de persoon van de rechter en zijn individuele voor- of afkeuring ten aanzien van bepaalde daders of misdrijven. Het gaat om een heel wat subtieler probleemoplossingsgedrag. Daarom besteedt zij aandacht aan de sociale en culturele inbedding van de straftoemeting, zowel binnen de context van de strafrechtsbedeling als binnen de wisselwerking tussen penaliteit en samenleving. Dat is de reden waarom BEYENS uitgebreid ingaat op wat zij de 'maatschappelijke aspecten van de penaliteit' noemt (hoofdstuk twee), waarom zij werkt met de begrippen 'penale cultuur' (hoofdstuk drie en zes) en 'straftoemetingscultuur' en nogal wat aandacht besteedt aan de evolutie van de denkbeelden van de straf (hoofdstuk vier en vijf).

BEYENS noemt het rechtspreken heel expliciet een *bemiddelende* praktijk en de rechter een bemiddelaar, waarbij zij wel degelijk een onderscheid aanbrengt met de bemiddeling vanuit herstelrechtelijk perspectief. Het concept bemiddeling laat haar toe om de relatieve onafhankelijkheid van de rechter aan te duiden. Tegelijk worden fluctuaties in de straftoemeting niet geïnterpreteerd als het resultaat van een willekeurige bezigheid, maar van een praxis waar allerhande invloeden samenkomen. Deze bemiddelende praktijk verwijst dus naar het mechanisme van afstemming van subsystemen, die elk weliswaar over een relatieve autonomie beschikken, maar die samen wel degelijk één gelijkaardige richting uitgaan. Maatschappelijke evoluties en culturele vormen krijgen zo hun weerslag in de penaliteit en de strafpraktijk. Dit uit zich onder andere in de visie op straf, dader en slachtoffer die de rechter en het rechtspreken vertegenwoordigen. Via zijn straftoemetingspraktijk bemiddelt de rechter tussen de maatschappelijke en penale cultuur.

Het rechtspreken is voor KRISTEL BEYENS ook een *betekenende* praktijk (cfr. *signifying practice*). Hiermee bedoelt zij dat ze zowel betekenissen reflecteert als produceert over goed en kwaad, over sociale afkeuring, edm. Het opleggen van een gevangenisstraf of een alternatieve sanctie geeft aanwijzingen over de invulling van opvattingen over gevaarlijkheid, afkeuring, normaliteit en afwijking, tolerantie, over de mate van recupereerbaarheid van de dader voor de samenleving, kortom over uitsluiting en integratie. BEYENS stelt het niet zo, maar haar analyse roept bij de lezer onvermijdelijk een gevoel omtrent de 'onmacht van de strafrechter'.

Tot besluit nog iets belangrijks over de dispariteit. De meeste onderzoeken ter zake richten zich op het aantonen van de ongelijkheid in de strafmaat. Ook BEYENS stelt vast dat er 'milde' en 'strengere' rechters zijn, die verantwoordelijk zijn voor een zekere variatie in straffen. Ook zij kan moeilijk voorbij de vaststelling dat die variaties onvermijdelijk op onbegrip en weerstand stoten bij individuele daders. Niettemin stelt zij daar tegenover dat het eigenlijk nog wel meevalt met die ongelijkheid. Ondanks het feit dat die wel degelijk bestaat vanuit individueel standpunt tussen de rechters onderling, kan immers gesteld worden dat de dispariteit veel groter zou kunnen zijn als de straftoemeting wordt beschouwd vanuit een globaler oogpunt.

En toch ... toch zijn er duidelijke, weliswaar selectieve, trends te onderkennen in de straftoemetingspatronen. Hoe kan het ook anders: BEYENS heeft het hier

(terecht) over de vrij eensgezinde weifelende tot afwijzende houding bij rechters ten aanzien van het opleggen van alternatieve straffen. Een genuanceerd beeld dus van de rechter, maar een beeld dat beklijft omwille van de realiteitswaarde ervan.

Paul PONSAERS

Voor recensie aangeboden boeken

J.A.E. VAN DER JAGT, *Decentraal bestuur vervolgbaar?*, Deventer, Gouda-Quint, 2000, 286 p.

F. MEERSCHAUT, *De strafrechtelijkebevoegdheid van gemeenschappen en gewesten*, Brugge, Die Keure, 1999, 51 p.